

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

AFRIKANISZTIKAI HÍREK, II. évfolyam, 2. szám, 1983. február,
(periodika)

Eredeti közlés/Original publication:

Afrikai Kutatási Program, ELTE TTK Földrajzi Tanszékcsoport, 13 stencilezett old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.231

Dátum/Date: 2013. július 14. / July 14.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B.WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

(a szerzők) Afrikanisztikai Hírek, II. évfolyam, 2. szám,
1983. február, *AHU MATT*, 2013, **pp. 1–12. old.**, No. 000.000.231,
<http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Az Afrikai Kutatási és Kiadási Program Archívumában

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, magyar kutatók tanulmánytervei (szinopszisok), téma: a nemzetté válás folyamata az új afrikai államokban,
Hungarian Africa research, planned studies by Hungarian researchers (synopsis), theme: process of becoming a nation in the new African states

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-

TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

Research Project 'Folklore Today' – Africa
(Eötvös Loránd Tudományegyetem – Bölcsészettudományi Kar
– Folklore Tanszék)

II. évfolyam, 2. szám: 1983. február

Az MTA Szociológiai Kutatóintézete a jelenlegi országos kutatási periódusban – Társadalmi változások és politikai következményeik a fejlődő világban címmel – széleskörű kutatási programot valósít meg. A nevezett intézet a múlt évben hat munkacsoportot hívott életre, amelyek közül a 4. számú „Nemzet, nemzetté válás és nacionalizmus a fejlődő országokban” című témacsoport kidolgozásában több kollégánk is részt vesz. Tekintve, hogy a témával kapcsolatos kutatási tevékenység, amelynek alapját mindenekelőtt elméleti kérdésekkel foglalkozó tanulmányok megírása alkotja, részben tehát az afrikai terület is érinti. Így úgy gondoljuk, tájékoztatási szempontból hasznos lesz közreadni „work in progress” jelleggel azokat a szinopszisokat, amelyeket tanulmánykészítés céljára az MTA Szociológiai Intézete elfogadott.

Az afrikai tématerület feldolgozása mindemellett még nem teljes és így az intézet további szerzők jelentkezését elfogadja, ha a felajánlott téma nem keresztezi, hanem kiegészíti a már meglévő dolgozatterveket, illetve olyan javaslatokat, amelyek akár területi (anglofon, Észak-Afrika stb.), akár elméleti szempontból hiányt töltenek be. A munkáról, témákról felvilágosítást ad: Biernaczky Szilárd vagy Gáthy Vera (MTA Szociológiai Intézet).

(Ezúton értesítjük a kör tagjait, hogy az MTA Szociológiai Intézete felajánlott a készülőben lévő belső sokszorosítású kiadványaiból korlátozott számban körünk tagjai számára is példányokat

(B. Sz.)

Tanulmánytervek

A KÖZVETÍTŐNYELVEK SZEREPE AZ AFRIKAI ORSZÁGOK NEMZETI-KULTURÁLIS FOLYAMATAIBAN

F. Nagy Géza

Az öt lakott földrész közül Afrikában, s azon belül is annak a Szaharától délre eső részében beszélik a legnagyobb számú nyelvet. Ez a tény az érintett országok nagymértékű nemzetiségi, sokszor egyenesen törzsi tagoltságát is jelzi. Ez volt az egyik akadálya annak, hogy Fekete-Afrikában az európaiakhoz hasonló nagy múltú és stabil államalakulatok jöjjenek létre a középkor idején.

A földrész egyes területein azonban már több évszázaddal ezelőtt megindult egy olyan nyelvi-kulturális, s ennek következtében gazdasági-politikai integrálódási folyamat, amelynek eredménye elsőfokos közvetítőnyelvek, majd ezek alapján – különböző fejlettségi szinteket képviselő – államalakulatok jöjjenek létre. E nyelvi jelenségek sorában a lingua-franca, valamint a koiné-típusú képletek kialakulása egyaránt megfigyelhető.

A területileg megoszló említett nyelvi jelenségek további felosztást is lehetővé tesznek: egyesek viszonylag korán (már a középkorban) kialakultak a külvilággal intenzívebb kapcsolatokat fönntartó peremvidékeken (pl. szuahéli, hausza), míg mások szintén az európai középkornak megfelelő időktől a XIX–XX. sz. fordulójáig fokozatosan keletkeztek a kontinens belső területein, sajátos belső fejlődés eredmé-

nyeképpen. Ilyen területek: a nagy tavak vidéke, a Kongó-medence, Délkelet-Afrika, a Guineai-öböl térsége, a Szudán egyes területei stb.

A SZUAHÉLI NYELV MINT A NEMZETI INTEGRÁCIÓ ESZKÖZE

F. Nagy Géza

Az etnikailag és nyelvileg egyaránt igen sokrétű képet mutató kelet-afrikai országok esetében az egységes nemzeti tudat kialakulása és a nemzetté-formálódás kulturális–politikai folyamata eltérő, de néhány vonatkozásában mégis számos rokon vonást mutat fel.

Az egyik ilyen hasonlóság, bár mindegyik országban a sajátos helyi föltételeknek megfelelően, a szuahéli nyelv integráló szerepében rejlik. Ez a – az évszázadok során közvetítő-nyelvi funkciókat is ellátó – tipikusan bantu nyelvi képlet időszámításunk első ezredfordulója körül kristályosodott ki a kelet-afrikai partvidék középső szakaszán.

Létezésének kezdeti időszakában mintegy passzíve töltötte be a lingua-franca szerepét az Indiai-óceán medencéjében kibontakozó élénk kereskedelmi tevékenység egyik legfontosabb kommunikációs eszközeként. Később, főleg a kontinens belseje felé irányuló rabszolga- és karaván-kereskedelem révén egyre inkább aktivizálódott és a térség kisebb törzsi nyelvei fölött sajátos nyelvi szupersztrátumot alkotott.

Ennek a történelmi folyamatnak törvényszerű folytatása az a szerep, amelyet a szuahéli nyelv századunk során játszik a kelet-afrikai népek nemzeti integrálódásának folyamatában, elsősorban Tanzánia és Kenya állami politikájának keretein belül. Ezekben az országokban ma a szuahéli államnyelv és lassan nemzeti nyelvvé válik.

A NEMZETTÉ VÁLÁS PREKOLONIÁLIS ELŐZMÉNYEI
MADAGASZKÁRON
– A MALGAS HAGYOMÁNYOS ÁLLAMISÁG

Lugosi Győző

I. Rövid áttekintés a nemzetté válás etnikai feltételeiről. Madagaszkár afro-ázsiai civilizációja; a malgas népcsoportok nyelvi–kulturális egységének és különböző antropológiai rasszokra osztottságának problémája.

II. Az államszerveződés vázlatos történelmi kerete, különös tekintettel a merina királyság felemelkedésére.

III. A fanjakana, a hagyományos malgas állam eszméje és értékszszetevői. Rokoni elv és uralkodó hatalom a merina királyságban. A gazdasági–társadalmi integráció alapzata és felépítménye; a földtulajdonviszonyok, valamint a tradicionális ideológia és normarendszer kategóriáinak vizsgálata. A társadalom rendekre osztottsága, a rendhierarchia formai és tartalmi változásai a prekoloniális korszak végéig. A hagyományos állam funkcionális intézményei.

IV. A merina expanzió a 19. sz.-ban és annak „fogadtatása” a sziget más népcsoportjai részéről. Az egységes nemzeti fejlődést eltérítő–akadályozó tényezők: az európai behatolás kiváltotta akkulturáció a 19. sz.-ban; a protestáns, illetve katolikus térítés körülményei és hatása; a „tribalizmus” kialakulása és a népcsoportok közti ellentétek tudatos szítása az angol, majd a francia gyarmati politikában, kiváltképpen a kolonizáció előestéjén. A törzsi megosztottság – főként a merina-ek és a partvidékiek közti ellentétek – elmélyülése; a nemzeti–politikai egység hiányának következményei a felszabadító küzdelmekre a gyarmati periódusban, valamint a függetlenség utáni politikai életre a Tsiranana–érában.

A FOKONOLONA-REFORMOK ÉS A NEMZETI INTEGRÁCIÓ
MEGTEREMTÉSÉNEK PROBLÉMÁJA MADAGASZKÁRON
A NEMZETI-FELSZABADÍTÓ FORRADALOM
MÁSODIK SZAKASZÁBAN (1972–1982)

Lugosi Győző

I. A fokonolona intézménye, mint a malgas nemzeti fejlődés állandó viszonyítási pontja, fokonolona definiálásának nehézségei: a malgas tradicionális közösségtípus változatossága és fejlődése a prekoloniális korszakban. A merina fokonolona Andrianampoini-merina előtt és után, majd a malgas királyság utolsó éveiben.

II. A fokonolona, mint az állami közigazgatási és igazságszolgáltatási rendszer alapsejtje, a gyarmati korszakban, illetve a neokolonializmus évtizedében. Az 1959-es kommunális reform és a fokonolona-ok. A fokonolona „megújítására” vagy „restaurációjára” tett kísérletek a gyarmatosítástól az I. köztársaság bukásáig és ezen reformok közös vonásai.

III. Az 1971–1972-es belpolitikai válság; a fokonolona, mint az antiimperialista és nemzeti (burzsoá) fordulat jelszava. A „harmonikus” malgas tradicionális közösség fikciója: a fokonolona, mint a nemzeti egység szimbóluma. Az 1972-es fokonolona-reform. A tanzániai ujamaa-szocializmus eszméje és a Ramanantsoa-kormányzat fokonolona-gondolata közti szemléleti rokonság.

IV. Ratsimandrava ezredes fokonolona-tervének „narodnyik” vonásai. Ratsimandrava meggyilkolásának politikai háttere.

V. „A malgas szocialista forradalom chartája” a fokonolona-ról. A fokonolona-reform, mint a II. köztársaság decentralizálási programjának része. A fokonolona alkotmányos intézményesítése és az 1977-es fokonolona-választások; a decentralizált közösségek rendszerének megteremtése. A fokonolona szerepe a szocialista opció megvalósításában. A nemzeti integráció előtt álló akadályok a szigeten a 80-as évek elején.

A NACIONALIZMUS ÉS A NEMZETTÉ VÁLÁS PROBLÉMÁI DÉL-AFRIKÁBAN

Búr Gábor

I. Dél-Afrika mai etnikai képének általános jellemzése: (Dél-Afrikai Köztársaság, Namíbia, Zimbabwe, Botswana, Leshotó, Szwáziföld)

Általános vonások a szubkontinens etnikai összetételének kialakulásában:

- az őslakos khoi-khoin törzsek
- a bantu bevándorlás
- az európai gyarmatosítás és letelepedés

(Mivel a „színes” és az indiai népesség a Dél-Afrikai Köztársaságban koncentrálódik, ezért ott kerül tárgyalásra.)

II. Botswana, Leshotó és Szwáziföld:

– az egységes nemzetek kialakulásának problémái a Dél-Afrikai Köztársaság erőterében

III. Zimbabwe – a kétpólusú ország:

- a fehér telepesek és az afrikai őslakosság viszonya
- shona–matabele ellentétek

IV. Namíbia:

– etnikai össze tételének sajátosságai a régió többi államához képest

- a német és a dél-afrikai gyarmatosítás következményei

V. A Dél-Afrikai Köztársaság: egységes nemzetállam, vagy önálló nemzetek faji, nyelvi, törzsi hovatartozás alapján?

– Az ország politikai, etnikai stb. eltérése Fekete-Afrika általános képétől

– A „fehér” Dél-Afrika kialakulásának történelmi háttere, a búrok, a „legtörzsibb” afrikai törzs, angol–búr ellentétek

– A „színes” és az indiai népesség eredete, problémái

– A fekete többség öntudatra ébredése, a faji, nemzeti elnyomással szembeni ellenállás keretei

– A bantusztán-politika, – a dél-afrikai fekete lakosság több nemzetre tagolása

– A haladó és a reakciós nacionalizmus problémája

– Az egységes dél-afrikai nemzet kialakulásának feltételei

FRANKOFÓNIA VAGY NEMZETI FEJLŐDÉS NYUGAT-AFRIKÁBAN?

Bede Rita

1. Fogalmi nehézségek – azaz miért nem használhatók az európai nemzet-fogalom komponensei a vizsgált régióban.

Lényeges fogalmi jegyek; a kompromisszum határai. Az afrikai valóság empirikus megközelítéséről

2. A nyugat-afrikai fejlődéstörténet „nemzeti” mozzanatai és a francia gyarmatosítás

A folyamat történeti fordulói. A „szerves” fejlődés jellemzői és a gyarmatpolitikai elképzelések. A valóság dimenziói: gazdaság, társadalom, kultúra, ideológia. A frankofónia.

3. A függetlenség másfél évtizede és a „nemzeti” konstrukciók némely jellegzetes példája (Guinea, Mali, Elefántcsontpart, Szenegál, Felső-Volta)

A posztkoloniális időszak: az alternatívák bősége, kényszerű választások? Dezilluzionizmus. A diadalmas állam.

A nemzeti fejlődés körvonalai Nyugat-Afrikában – korlátok és lehetőségek

4. Nemzettudat és nemzeti ideológia

Historizálható-e az afrikai nemzet-tudat? Az államnemzet konstrukciót befolyásoló nyugat-afrikai tényezők eredetisége. A nemzettudat néhány attitűdje. A nemzeti ideológia jellegzetességei a vizsgált országokban.

5. Az afrikai nemzet új felfogása

Az elméleti és gyakorlati értelmezés szükségessége

A hagyományos kultúra szerkezete és a nemzetté formálódás sajátos vonásai Fekete-Afrikában (kísérlet)

Biernaczky Szilárd

A különféle kulturális elemek szinkretizmusának kimutatása nem ritka a társadalomtudományok területén. Az afrikai kultúrák kutatásában mindenekelőtt a vallási, ill. hiedelemjelenségek kapcsán alkalmazzák e kifejezést (egyébként helytelenül). A művészeti ágak, műfajok együttélése kapcsán is helyenként előbukkan a kifejezés utalással Wagnerre, aki az ősművészetről kialakított képzetei alapján műveiben újra létre akarta hozni az ún. „gesamkunstwerk”-et. Úgy tűnik, a hagyományos afrikai társadalmak – a jelenbe érően – tárnak elénk egy olyan tulajdonságot, amelyet csak mint antikvitást szoktak felfogni. Jelesen azt, hogy a kultúra egyes szférái, a társadalom életének egyes szegumentumai nem különültek el egymástól, hanem sajátos egészet alkotnak. A civilizált társadalmakban megkülönböztetett, erősen elkülönült területek szinkretikus egységben jelennek meg. Nyilvánvalóan összefügg ez egy sor olyan jól ismert társadalomelméleti ténnyel, mint amely a törzsi társadalm szerkezetből, a kezdetleges munkamegosztásból stb. következik.

Tanulmányunk nem is e faktumokkal kíván foglalkozni, arra szeretne inkább vállalkozni, mit jelenthet ebből a feltételeken „szinkretikus társadalomnak és szinkretikus kultúrának” nevezett állapotból – több ezer éves fejlődési mozzanatokat kihagyva – a jelenben hirtelen átlépni a „differenciált társadalom és differenciált kultúra” állapotába.

Bizonyos nehezen megközelíthető jelenségek azt látszanak igazolni, hogy az afrikai országokban a nemzetté válás, a nemzeti tudat kialakulása, a nemzeti identitástudat megszerzése másképpen megy végbe, mint Európában és a nemzetfogalom is mást jelent vagy még inkább mást fog jelenteni a soknemzetiségű afrikai államok lakosai számára, mint Európa népeinek. Úgy tűnik, ebben a különbözőségben szerepet játszik az is, hogy a Fekete-Afrikában fennmaradt törzsi társadalmak, törzsi kultúrák „szinkretikus állapota” nem az ókorban vagy legalábbis a második évezred elején morzsolódott fel. Hanem mivel ez a felmorzsolódási folyamat századunkban a szemünk előtt játszódik le, így a jelenbe érően fennmaradt „társadalomfejlődési reliktumok” ma még nehezen körülírhatóan, de bizonyos megnyilvánulásokról már

kitapinthatóan, az európaiától eltérő mozzanatokat, különbségeket hoznak a nemzettudat kialakulásában is.

A SZÁJHAGYOMÁNYOZÓ TÖRTÉNELEMKUTATÁS (ÚN. ORAL HISTORY) ÉS A NEMZETTÉ VÁLÁS FOLYAMATA FEKETE-AFRIKÁBAN

Biernaczky Szilárd

Az ún. Oral History kutatás az 1960-as években kapott lendületet, amikor Jan Vansina, jelenleg az USA-ban élő belga kutató, közzétette a szájhagyományozó történelemkutatást megalapozó elméleti kötetét (*La tradition orale*, 1962). Az írásos forrásokat nélkülöző afrikai kultúrák múltja – úgy tűnik – bizonyos tekintetben rekonstruálható a szájhagyományban élő különféle adatok gondos elemzése, mérlegelése alapján. Az elmúlt két évtized során Afrika szerte könyvek és tanulmányok százai igyekeztek feltérképezni a különféle etnikumok „történelmét” e módszer segítségével.

Az Oral History kutatás ugyanakkor nemcsak egyszerűen tudományos diszciplína, de az afrikai társadalmak nemzeti identitás keresésének is egy lehetséges, sőt létező forrása, hiszen a történelmi múlt gazdagsága minden nemzetnek, népnek méltóságot ad. A történeti hagyományok a nemzeti önbecsülés megszületésében – úgy tűnik – nagyobb szerepet játszanak annál is, mint ami a hagyományos művészetek (másként folklóre) esztétikai értékeiben rejlik lehetőségként. Jóllehet ez utóbbi sem elhanyagolható faktor. Az Oral History természetesen nem fogható fel teljesen önállósult kulturális mezőnek, hanem egyrészt szorosan összefügg éppen bizonyos folklórműfajokkal (mítosz, legenda, mese, történeti elbeszélés, sőt költői műfajok is), másrészt ezer szállal kapcsolódik a hagyományok és modernizáció feszültségében élő mai afrikai kultúrákhoz és társadalmakhoz.

A tanulmány igyekszik felderíteni azokat a konkrét elemeket, amelyek az Oral History kutatást illetően a nemzeti identitás kialakításában szerepet játszhatnak. Igyekszik kimutatni a szájhagyományokból

előásott történelmi (nemzeti?) múlt helyét a mai afrikai kultúrák életében. Végül igyekszik megmutatni, hogy adott esetben miként válik a szájhagyományozott múlt erőltetett felmutatása „déliábkergetéssé” éppen a mind nyilvánvalóbb eredeti (vagy primer) afrikai nacionalizmus megjelenése, az azonosságtudat, a nemzeti érzés forrásainak minden áron való megszerzésére irányuló igyekezet következtében.

HAGYOMÁNYOS KULTÚRA ÉS NEMZETTUDAT FEKETE-AFRIKÁBAN

Biernaczky Szilárd

A Fekete-Afrika-i hagyományos kultúra, a népköltészet, a zene, a művészetek mérvadó nyugati folyóiratok szerint is a világ érdeklődésének középpontjába kerültek. Nyilvánvaló, hogy elsődleges (belső) és másodlagos (külső, az előbb említett divatból táplálkozó) hatások nyomán az afrikai országok nagy részében mind jelentősebb szerepet szánnak a folklórkutatásnak, több helyütt nem is titkolt szándékával annak, hogy a hagyományos kultúrát nemzeti-etnikai-helyi identitástudat megteremtésére kívánják felhasználni. A tanulmány nem pusztán elméleti megállapításokat kíván tenni, hanem jól kiválasztott példák, jelenségek kapcsán részben az afrikai folklórkutatás témánk szempontjából is fontos történeti fázisait szeretné röviden áttekinteni, másrészt kísérletet tenni azokra a konkrét csomópontokra a megragadására, amelyek a folklór sajátos területei, kutatási módszertanai, kutatásszervezési formációi szempontjából tükrözik az afrikai „öntudat” (nemzettudat?) kialakítására tett tudatos vagy ösztönös lépéseket. A tanulmány ugyanakkor bővebben kíván foglalkozni az afrikai folklórizmus kérdésével, hiszen éppen a nem eredeti környezetükben és funkciójukban megjelenő folklórelemek mutathatják meg leginkább az önálló helyi kultúra megteremtésének, a helyi kulturális (nemzeti?) identitástudat kialakításának igényét.